

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.105>**О. В. Долженков***аспірант кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0002-7728-0181*

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ІЗ МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ПРИВАБЛИВОСТІ ОПЕРАЦІЙ З ІНВЕСТИЦІЙНИМИ АКТИВАМИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Аналіз чинного податкового законодавства України, що пов'язане з питаннями оподаткування податком з доходів фізичних осіб операцій з інвестиційними активами, свідчить про неоднозначне тлумачення норм Податкового кодексу України з боку контролюючих органів, що, у свою чергу, створює фіскальні перепони для активного залучення податкових резидентів України до операцій з інвестиційними активами як на території України, так і за її межами.

У статті зазначено, що фінансовий результат за операціями із цінними паперами чи деривативами визначається платником податку. При цьому платник податку визначає фінансовий результат за операціями із цінними паперами чи деривативами, що перебувають в обігу на фондовій біржі, окремо від фінансового результату за операціями із цінними паперами чи деривативами, що не перебувають в обігу на фондовій біржі.

Обґрунтовано, що в умовах тривалої фінансової кризи, спаду промислового виробництва, хронічного дефіциту Державного бюджету України, критичної залежності від фінансування з боку міжнародних фінансових інституцій, через що у держави бракує коштів на здійснення якісних структурних інвестицій в різних сферах суспільного життя, Україна повинна створювати сприятливі умови для залучення через фінансові інструменти додаткового фінансового ресурсу, в тому числі і за рахунок громадян України (наприклад, розміщення облігацій внутрішньої державної позики на внутрішньому ринку або облігацій зовнішньої державної позики, які розміщуються на іноземних фондових майданчиках). Із метою спрощення адміністрування податку з доходів фізичних осіб та військового збору по операціям з інвестиційними активами запропоновано ввести зміни.

Зазначено, що можуть бути випадки, коли податковий резидент-фізична особа досить активна на фондовому ринку, тому вона подає податкову декларацію, оскільки від'ємне значення загального фінансового результату з операціями з інвестиційними активами (розмір інвестиційних збитків більший ніж розмір інвестиційних прибутків) буде впливати на загальний фінансовий результат в поточному звітному році.

Підсумовано, що запровадження однакового підходу в оподаткуванні інвестиційного прибутку, отриманого фізичними особами-резидентами України як на території України, так і за її межами, а також послаблення адміністративного навантаження спростить доступ потенційних інвесторів-податкових резидентів до фондового ринку України.

Ключові слова: податок із доходів фізичних осіб, інвестиційний прибуток, інвестиційний актив, іноземний дохід, однаковий підхід до оподаткування податком із доходів фізичних осіб іноземних доходів та іноземних прибутків.

Dolzhenkov O. V. IMPROVEMENT OF THE REGULATION OF INCOME TAX WITH THE PURPOSE OF INCREASING THE ATTRACTIVENESS OF OPERATIONS WITH INVESTMENT ASSETS IN THE CONTEXT OF STOCK MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE

An analysis of the current tax legislation of Ukraine concerning the taxation of personal income tax on transactions with investment assets indicates an ambiguous interpretation of the provisions of the Tax Code of Ukraine on the part of regulatory authorities, which, in turn, creates fiscal obstacles for actively attracting tax residents of Ukraine to transactions with investment assets both on the territory of Ukraine and abroad.

The article states that the financial result of transactions with securities or derivatives is determined by the taxpayer. In this case, the taxpayer determines the financial result for transactions with securities or derivatives traded on the stock exchange, separately from the financial result for transactions with securities or derivatives that are not traded on the stock exchange.

It is substantiated that in the conditions of long financial crisis, decline of industrial production, chronic deficit of the State budget of Ukraine, critical dependence on financing from the international financial institutions because of what the state lacks means for realization of qualitative structural investments in various spheres of a public life, Ukraine should create favorable conditions for attracting additional financial resources through financial instruments, including at the expense of citizens of Ukraine (for example, placement of domestic government bonds on the domestic market or foreign government bonds that are placed on foreign stock exchanges). In order to simplify the administration of personal income tax and military duty on transactions with investment assets, it is proposed to introduce changes.

It is noted that there may be cases when a tax resident individual is quite active in the stock market, so he files a tax return, as the negative value of the total financial result with transactions with investment assets (investment losses greater than the amount of investment income) will affect for the total financial result in the current reporting year.

It is concluded that the introduction of the same approach in taxation of investment income received by individuals resident in Ukraine both in Ukraine and abroad, as well as easing the administrative burden will simplify access of potential investors-tax residents to the stock market of Ukraine.

Key words: income tax, investment profit, investment asset, foreign income, the same approach to taxation of personal income tax of foreign income and foreign income.

Постановка проблеми. Через недосконалість законодавчого регулювання оподаткування операцій з інвестиційними активами, що вчинені за межами України, виникають питання щодо визначення об'єкта оподаткування податком із доходів фізичних осіб на інвестиційний прибуток, отриманий податковим резидентом України за її межами. Податкові органи наполягають на включенні всього інвестиційного доходу до складу загального оподатковуваного доходу без урахування особливостей оподаткування інвестиційного прибутку, отриманого з операцій з інвестиційними активами в Україні (пункт 170.2 статті 170 Податкового кодексу України). Положеннями чинної редакції підпункту 170.2.9 пункту 170.2 статті 170 Податкового кодексу України передбачається обов'язок податкового резидента України, який отримав інвестиційний прибуток, з якого податковим агентом був нарахований (утриманий) та сплачений (перерахований) податок, подавати декларацію про майновий стан і доходи (податкову декларацію) в загальному порядку, що суттєво знижує привабливість інвестиційної діяльності серед податкових резидентів України через ускладнення адміністрування.

Мета дослідження – виявити наявні проблеми та запропонувати напрями вирішення, зокрема передбачити однаковий підхід щодо оподаткування інвестиційних прибутків, отриманих податковими резидентами України як на території України, так і за її межами; виключити зайві (обтяжливі) норми щодо встановлення обов'язку подання податкової декларації податковими резидентами України, які здійснили операції з інвестиційними активами за посередництвом податкових агентів, якими вже були нараховані (утримані) податки із зазначених операцій відповідно до вимог чинного податкового законодавства України.

Виклад основних положень. Відповідно до підпункту 163.1.3 пункту 163.1 статті 163 Податкового кодексу України об'єктом оподаткування резидента є іноземні доходи – доходи (прибуток), отримані із джерел за межами України. Виходячи з буквального тлумачення вказаної загальної норми, робимо висновок, що в як об'єкт оподаткування з податку на доходи фізичних осіб може виступати не тільки іноземні доходи, але й прибутки, отримані із джерел за межами України.

При цьому згідно з підпунктом 14.1.55 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України дохід, отриманий із джерел за межами України, – це будь-який дохід, отриманий резидентами, в тому числі від будь-яких видів їх діяльності за межами митної території України, включаючи проценти, дивіденди, роялті та будь-які інші види пасивних доходів, спадщину, подарунки, виграти, призи, доходи від виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими та трудови-

ми договорами, від надання резидентам в оренду (користування) майна, розташованого за межами України, включаючи рухомий склад транспорту, приписаного до розташованих за межами України портів, доходи від продажу майна, розташованого за межами України, дохід від відчуження інвестиційних активів, у тому числі корпоративних прав, цінних паперів тощо; інші доходи від будь-яких видів діяльності за межами митної території України або територій, непідконтрольних контролюючим органам.

У свою чергу, положеннями пункту 170.2 статті 170 Податкового кодексу України регламентуються особливості оподаткування операцій з інвестиційними активами (цінні папери, деривативи чи корпоративні права, виражені в інших, ніж цінні папери, формах, випущені одним емітентом), відповідно до яких передбачений окремий податковий облік для даного виду операцій.

Так, облік загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами ведеться платником податку самостійно, окремо від інших доходів і витрат. Для цілей оподаткування інвестиційного прибутку звітним періодом вважається календарний рік, за результатами якого платник податку зобов'язаний подати річну податкову декларацію, в якій має відобразити загальний фінансовий результат (інвестиційний прибуток або інвестиційний збиток), отриманий протягом такого звітного року.

Інвестиційний прибуток розраховується як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку від продажу окремого інвестиційного активу з урахуванням курсової різниці (за наявності), та його вартістю, що визначається із суми документально підтверджених витрат на придбання такого активу з урахуванням норм підпунктів 170.2.4-170.2.6 пункту 170.2 статті 170 Податкового кодексу України (крім операцій з деривативами).

Якщо в результаті розрахунку інвестиційного прибутку виникає від'ємне значення, воно вважається інвестиційним збитком.

Відповідно до підпункту 170.2.6 пункту 170.2 статті 170 Податкового кодексу України до складу загального річного оподатковуваного доходу платника податку включається позитивне значення загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами за наслідками такого звітного (податкового) року.

Загальний фінансовий результат операцій з інвестиційними активами визначається як сума інвестиційних прибутків, отриманих платником податку протягом звітного (податкового) року, зменшена на суму інвестиційних збитків, понесених платником податку протягом такого року.

Якщо загальний фінансовий результат операцій з інвестиційними активами має від'ємне

значення, його сума переноситься у зменшення загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами наступних років до його повного погашення.

Операції з інвестиційними активами мають особливий порядок оподаткування, оскільки облік загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами ведеться платником податку самостійно, окремо від інших доходів і витрат; до складу загального річного оподаткованого доходу платника податку включається позитивне значення загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами, який визначається як сума інвестиційних прибутків, отриманих платником податку протягом звітного (податкового) року, зменшена на суму інвестиційних збитків, понесених платником податку протягом такого року.

Незважаючи на викладене, податківці вважають, що особливості оподаткування операцій з інвестиційними активами згідно з пунктом 170.2 статті 170 Податкового кодексу України розповсюджуються лише на інвестиційні активи, емітовані резидентами України. При цьому інвестиційні прибутки із джерелом за межами України щодо іноземних інвестиційних активів підлягають оподаткуванню відповідно до підпункту 170.11.1 пункту 170.11 статті 170 Податкового кодексу України, як іноземні доходи, тобто в загальному порядку.

Відповідно до вказаної норми в разі, якщо джерело виплат будь-яких оподатковуваних доходів є іноземним, сума такого доходу включається до загального річного оподаткованого доходу платника податку – отримувача, який зобов'язаний подати річну податкову декларацію, та оподатковується за ставкою, визначеною пунктом 167.1 статті 167 цього Кодексу, крім доходів, визначених підпунктом 167.5.4 пункту 167.5 статті 167 цього Кодексу, що оподатковуються за ставкою, визначеною підпунктом 167.5.4 пункту 167.5 статті 167 цього Кодексу, крім прибутку від операцій з інвестиційними активами, що оподатковується в порядку, визначеному пунктом 170.2 статті 170 цього Кодексу, та крім прибутку контрольованих іноземних компаній, що оподатковується в порядку, визначеному пунктом 170.13 цієї статті.

Зокрема, Головне управління ДФС у місті Києві в індивідуальній податковій консультації від 11.04.2019 року № 1568/Г/26-13-06-12-ППК наголосила, що дохід, отриманий фізичною особою-резидентом із джерел за межами України, в тому числі у вигляді вартості безоплатно отриманої акції, а також дохід від продажу вказаної акції за межами України включається до доходу такої фізичної особи, як іноземний дохід та оподатковується за наслідками річного декларування ПДФО і ВЗ.

Отже, під час отримання фізичною особою-резидентом доходу від відчуження інвестиційних активів за межами України сума такого доходу включається до загального річного оподаткованого доходу платника податку та оподатковується податком із доходів фізичних осіб за ставкою 18%, військовим збором у розмірі 1,5%. При цьому такий резидент зобов'язаний подати до 1 травня року, що настає за звітним, річну податкову декларацію про майновий стан і доходи (податкову декларацію).

Необхідно також відзначити, що податківці дотримуються і суто фіскальної позиції і щодо операцій із продажу інвестиційних активів, емітованих українськими підприємствами, на користь нерезидентів, коли дохід безпосередньо перераховується на користь податкових резидентів-фізичних осіб із-за кордону або на їх рахунки в іноземному банку. Як вважають податківці, в даному випадку перерахування коштів на користь податкових резидентів-фізичних осіб кваліфікуються як іноземний дохід, що підлягає оподаткуванню відповідно до пункту 170.11 статті 170 Податкового кодексу України, тобто застосовується до зазначеного доходу ставка податку з доходів фізичних осіб у розмірі 18%, військового збору – в розмірі 1,5%. Однак у даному випадку ми маємо численну позитивну судову практику (наприклад, ухвали Вищого адміністративного суду України від 10.06.2014 року по справі № 802/3943/13-а, від 28.03.2017 року по справі № К/800/36417/16), відповідно до якої оподаткування операцій з інвестиційними активами українських емітентів регулюється виключно пунктом 170.2 статті 170 Податкового кодексу України.

Згідно з даними Національного банку України станом на 01.10.2020 року в обігу перебуває 515 млрд. грн. готівки. Частина цього ресурсу за сприятливих податкових умов, помірною адміністрування операцій з інвестиційними активами можливо залучити як фінансові інвестиції.

З урахуванням вищевикладеної правозастосовної практики контролюючих органів та здійснивши системний аналіз чинного податкового законодавства України щодо порядку оподаткування податком із доходів фізичних осіб операцій з інвестиційними активами, з метою забезпечення однакового підходу щодо оподаткування податком із доходів фізичних осіб інвестиційного прибутку, отриманого із джерел як на території України, так і за її межами, створення сприятливих умов для активізації фізичних осіб-резидентів України здійснювати фінансові інвестиції, пропоную в підпункті 14.1.54 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України словосполучення «дохід від відчуження інвестиційних активів» замінити на словосполучення «прибуток, отриманий від відчуження інвестиційних активів».

При цьому підпункт 170.1.11 пункту 170.1 статті 170 Податкового кодексу України доповнити абзацом другим наступного змісту:

«Інвестиційний прибуток від операцій з інвестиційними активами, отриманий із джерел за межами України, розраховується як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку від продажу окремого інвестиційного активу з урахуванням курсової різниці (при наявності), та його вартістю, що визначається із суми документально підтверджених витрат на придбання такого активу».

Окрім того, аналіз чинного податкового законодавства України приводить до висновку про наявність правової колізії між положеннями підпункту 170.2.6 пункту 170.2 та підпункту 170.2.9 пункту 170.2 статті 170 Податкового кодексу України, що ставить платників податків у дискримінаційне положення через фіскальну позицію податківців.

Відповідно до підпункту 170.2.9 пункту 170.2 статті 170 Податкового кодексу України податковий агент під час кожного нарахування платнику інвестиційного прибутку нараховує (утримує) податок за ставкою, визначеною підпунктом 167.5.1 пункту 167.5 статті 167 цього Кодексу, та сплачує (перераховує) утриманий податок до бюджету під час кожного нарахування такого доходу. Тобто в даному випадку фактично відбувається «авансова» сплата фізичними особами податку з доходів фізичних осіб та військового збору, що суперечить вимогам вищезазначеного підпункту 170.2.6 пункту 170.2 статті 170 Податкового кодексу України, оскільки об'єктом оподаткування з операцій з інвестиційними активами виступає не інвестиційний прибуток, а саме позитивне значення загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами за наслідками звітного (податкового) року.

Ця ситуація виникла з 01 серпня 2014 року після внесення відповідних змін до вищезазначеного підпункту 170.2.9 пункту 170.2 статті 170 Податкового кодексу України Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо пасивних доходів» від 4 липня 2014 року № 1588-VII. Це призводить, у свою чергу, до викривлення та невідповідності між рівнем податкового навантаження платників податків-фізичних осіб та показниками фінансового результату операцій з інвестиційними активами, який може бути визначений лише в кінці звітного річного податкового періоду під час заповнення податкової декларації (додаток Ф1) та мати взагалі від'ємне значення, що унеможлиблює виникнення податкових зобов'язань.

При цьому необхідно відмітити, що додаток Ф1 до податкової декларації про майновий стан і доходи, форма якої затверджена наказом

Міністерства фінансів України «Про затвердження форми податкової декларації про майновий стан і доходи та Інструкції щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи» від 02.10.2015 № 859, має назву «Розрахунок податкових зобов'язань з податку на доходи фізичних осіб та військового збору з доходів, отриманих від операцій з інвестиційними активами», що прямо суперечить вимогам підпункту 170.2.6 пункту 170.2 статті 170 Податкового кодексу України, оскільки, як зазначалось вище, до складу загального річного оподаткованого доходу платника податку включається позитивне значення загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами за наслідками такого звітного (податкового) року.

Окрім того, мають некоректну назву також рядки 3.1 та 3.2 вищезазначеного Додатку Ф 1, які називаються, відповідно, «Додатне значення рядка 3 (інвестиційний прибуток)», «Від'ємне значення рядка 3 (інвестиційний збиток)», що порушує саму суть окремого податкового обліку зазначених операцій, з якого формують позитивне або від'ємне значення загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами.

Ми зараз маємо парадоксальну ситуацію через недосконалість законодавчого регулювання питань щодо необхідності подання податкової декларації фізичною особою-платником податку під час здійснення операцій з інвестиційними активами: переважна більшість операцій із цінними паперами відповідно до вимог Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 року № 3480-IV вчиняються за посередництвом торговців цінними паперами, на яких покладені функції податкових агентів з усіма податково-правовими наслідками щодо нарахування та утримання необхідних податків у випадку отримання платником податку інвестиційного прибутку, але це не звільняє останнього від обов'язку подання податкової декларації за вказаний звітний рік, в якій необхідно зазначати інші як оподатковувані, так і неоподатковувані доходи, інформацію про рухоме та нерухоме майно тощо.

Натомість згідно з пунктом 179.2 статті 179 Податкового кодексу України обов'язок платника податку щодо подання податкової декларації вважається виконаним і податкова декларація не подається, якщо такий платник податку отримувал доходи, зокрема, виключно від податкових агентів незалежно від виду та розміру нарахованого (виплаченого, наданого) доходу, крім випадків, прямо передбачених цим розділом.

Усі вищеперераховані обставини, безперечно, відлякують потенційних інвесторів від будь-яких операцій із цінними паперами навіть на території України, що не сприяє розвитку фондового ринку в Україні в цілому.

Із метою спрощення адміністрування податку з доходів фізичних осіб та військового збору з операцій з інвестиційними активами пропонується ввести такі зміни.

По-перше, необхідно виключити абзац 3 з підпункту 170.2.2 пункту 170.2 статті 170 Податкового кодексу України як такий, що створює додаткове адміністративне навантаження на платників податків, оскільки під час здійснення ними операцій з інвестиційними активами саме на професійних торгівців цінними паперами, включаючи банк, покладений обов'язок податкового агента, який, у свою чергу, відповідальний за нарахування, утримання та перерахування (сплату) податку з доходів фізичних осіб, військового збору під час виплати інвестиційного прибутку фізичній особі.

По-друге, пропонується зміни до підпункту 170.2.9 пункту 170.2 статті 170 Податкового кодексу України, відповідно до яких запропоновано звільнити платника податку від подання річної податкової декларації в разі отримання ним інвестиційного прибутку, на який податковим агентом були утримані та перераховані вищезначені податки, лише в разі відсутності від'ємного значення загального фінансового результату операцій з інвестиційними активами по іншим операціям за попередні звітні періоди.

Можуть бути випадки, коли податковий резидент-фізична особа досить активна на фондовому ринку, тому вона в даному випадку подає податкову декларацію, оскільки від'ємне значення загального фінансового результату з операціями з інвестиційними активами (розмір інвестиційних збитків більший ніж розмір інвестиційних прибутків) буде впливати на загальний фінансовий результат в поточному звітному році. І в цьому випадку, на жаль, досі не врегульовано на законодавчому рівні питання повернення платнику податків зайво сплаченого податку з доходів фізичних осіб та військового збору у випадку встановлення за результатами звітного податко-

вого року від'ємного значення загального фінансового результату з операцій з інвестиційними активами, тобто у випадку, коли розмір інвестиційного прибутку за операцією з одними інвестиційними активами виявився меншим, ніж за розмір інвестиційного збитку за іншими інвестиційними активами.

Висновки. Запровадження однакового підходу в оподаткуванні інвестиційного прибутку, отриманого фізичними особами-резидентами України як на території України, так і за її межами, а також послаблення адміністративного навантаження через звільнення платників податків від подання податкової декларації через здійснення останніми операцій з інвестиційними активами за посередництвом професійних торгівців цінними паперами, що виконують функції податкових агентів, спростить доступ потенційних інвесторів – податкових резидентів до фондового ринку України та відкриє додаткові фінансові джерела для залучення коштів як приватними підприємствами, так і державою в цілому.

Література

1. Податковий кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2755-17#n256>.
2. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
3. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження форми податкової декларації про майновий стан і доходи та Інструкції щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи» від 02.10.2015 № 859. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1298-15#Text>.
4. Дані НБУ щодо готівкового обігу в Україні станом на 01.10.2020 року. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/gotivkoviy-obig-v-ukrayini-na-01-jovtnya-2020-roku>.
5. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 10.06.2014 року по справі № К/800/5358/14. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39198704>.
6. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 28.03.2017 року по справі № К/800/36417/16. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65771006>.